

TUT AĞAQLARINDA AĞ ÇÜRÜMƏ XƏSTƏLİYİNİN BÖLGƏLƏR ÜZRƏ YAYILMASI

K.C. MƏMMƏDOV, biologiya elmləri namizədi
Azərbaycan ET İpəkçilik İnstitutu

Tut ağacı ən qiymətli ağac cinslərindən biri kimi hesab edilir. İpəkçiliyin yem bazasını artırmaq məqsədilə Azərbaycan ETİİ-nin seleksiyaçıları xeyli məhsuldar və keyfiyyətli tut sortları yaratmışlar (Zakir-tut, Zərif-tut, Baxça-tut, Gözəl-tut, Faxralı-tut, Sıxgöz-tut, Xanlar-tut və s.) Çünki tut yarpağı tut ipəkqurdlarının yeganə və əvəz edilməz yem mənbəyidir.

Aparığımız müşahidələrə görə hər il tut ağaqlarında bir sıra göbələk, bakteriya və virus xəstəlikləri geniş yayılaraq tut bağlarına, eləcə də tinglik təsərrüfatlarına çox böyük ziyan vurur.

1999-2001-ci illərdə apardığımız tədqiqat işinin başlıca məqsədi ağ çürümə xəstəliyinin törədicisinin adını müəyyənləşdirməklə yanaşı, eyni zamanda göbələyin biomorfoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsindən ibarətdir.

Respublikamızda ipəkçiliklə məşğul olan rayonların tut bağlarında ən çox budaqlarda ağ çürüməyə, yarpaqlarda isə qonur ləkəliyə (silindrosporioz), qəhvəyi ləkəyə (fomopsis), unlu şəhə (külləmə), bakterioza və digər xəstəliklərə təsadüf edilir.

Son vaxtlar Azərbaycan şəraitində budaqlarda ağ çürümə (sklerosiya) xəstəliyi geniş yayılmışdır. Bu xəstəliyin əsas törədicisi sklerotinia libertiana Fuck. göbələyidir.

Bizim müşahidələrimizə görə xəstəliyin əlaməti odur ki, budaqların yoluxmuş hissələri əvvəlcə bir qədər şişkinləşir və tumurcuqların ətrafında azacıq çökəklik yaranaraq selikləşir, budağın qabığı nazilir və sonralar cavan budaq və zoğlar quruyaraq məhv olur.

Budağın qabığı altında ağ keçəvari ərp əmələ gəlir və həmin ərpın üzərində uzunsov, yaxud formasız şəkildə tək-tək qara rəngində sklerosidlər yaranır. Sklerosidlərin üzərində isə apotesiyalar əmələ gəlir. Sporları ellips-

vari, bir cərgəli olub, sancaqvari parafizlərə malikdir, böyüklüyü 8-12 x 5 mk-dur.

Bu xəstəliyin baş verməsi nəticəsində xeyli yarpaq itkisinə yol verilir. Xəstəlik törədicisi ən çox bir və iki illik budaq və cavan zoğları zədələyir. Xəstəlik törədicisinin inkişafına yağmurun miqdarının çox düşməsi, hərərin nisbətən aşağı olması, eləcə də səhərlər havanın dumanlı-çənli olması təsir edir. Bu cür hal adətən aprel-may aylarına təsadüf edilir. Budaqlarda ağ çürümə xəstəliyi əsasən tut ipəkqurdları IV-V yaşlarında baş verir.

Cədvəl 1.

Tut ağaqlarında ağ çürümələrin regionlar üzrə yayılması

Regionların adı	Xəstəliyin illər üzrə yayılması, %-lə			3 illik rəqəm
	1999	2000	2001	
GƏNCƏ	52,5	66,0	67,3	61,9
GORANBOY	65,0	70,7	72,0	69,2
BƏRDƏ	56,0	62,3	63,3	60,5

Aparığımız müşahidələr nəticəsində məlum olmuşdur ki, tut ağaqları bu xəstəlik ayrı-ayrı bölgələrdə bu və ya digər dərəcədə tutulur (Cədvəl 1).

Cədvəldən göründüyü kimi ağ çürümə xəstəliyi ən çox Goranboy rayonundakı tutçuluq plantasiyasında yayılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, üç illik orta rəqəm məlumatı üzrə tut ağaqlarının xəstəliyə tutulması Gəncədə-61,9%; Goranboyda-69,2%; Bərdə rayonunda isə 60,5 olmuşdur.

Cədvəldən göründüyü kimi budaqlarda ağ çürümə xəstəliyi ən çox Goranboy rayonundakı tutçuluq plantasiyasında yayılmışdır. Odur ki, bu xəstəliyə qarşı gələcəkdə mübarizə tədbirlərinin aparılması məqsədə uyğun hesab edilməlidir.

KALIUM XLOR GÜBRƏSİNİN MÜXTƏLİF DOZALARININ VƏ VERİLMƏ MÜDDƏTLƏRİNİN ÇƏKİLİN ÜMUMİ MƏHSULDARLIĞINA TƏSİRİ

Ə.H.SADIQOV, biologiya elmləri namizədi, R.K.XƏLİLOVA, kənd təsərrüfatı elmləri namizədi
Azərbaycan ET İpəkçilik İnstitutu

Mineral gübrələrin torpağa müntəzəm verilməsi, onun tərkibini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir. Gübrələrin düzgün tətbiqi torpağın münbitliyini artırır və kənd təsərrüfatı bitkilərindən yüksək məhsul alınmasını təmin edir.

Aparılan elmi tədqiqat işlərinin nəticələri göstərir ki, Azərbaycanda çəkil bitkisindən yüksək yarpaq məh-

sulu almaq üçün azot, fosfor gübrələri ilə bərabər kalium gübrəsinin tətbiqi əsas tədbirlərdən biridir. Azot gübrəsindən aqrotexniki qaydada düzgün istifadə etdikdə məhsuldarlığı ikiqat artırmaq mümkündür.

Məlum olduğu kimi kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığının artırılmasında azot gübrəsindən sonra ikinci yeri fosfor gübrəsi tutur. Fosfor bitki orqanizm-